

Ugrai János

Diákfegyelem a pataki Kollégiumban 1777-1815 között

A Bodrog parti Kollégiumban a XVIII-XIX. század fordulóján számos haladó kezdeményezés járt sikerrel: elsőként vezették be közép- és felsőfokon a magyar nyelvű tanítást, korszerűsítették a jogi képzést, egyedülálló mértékben növelték a reáltárgyak arányát a tananyagban, sőt, a hagyományos tárgyakat, a teológiát és különösen a filozófiát is modernizálták. Kazinczy Ferenc, Decsy Sámuel, Fáy András, Nagyváthy János nevelőiskolája számottevő tényezőnek bizonyult a hazai felvilágosodás alakításában. Ráadásul a minőségi előrelépés nem elhanyagolható mennyiségi gyarapodással is párosult: ekkor kezdődött ugyanis a máig álló kollégiumi épület építése, a Comenius idején egyszer már létező nyomda második működése, valamint figyelemre méltó a természetrajzi szertár és a könyvtár gyarapodása.

A kétségtelenül jelentős vívmányok taglalása helyett ezúttal egy eddig ritkán vizsgált kérdésre koncentrálnok: hogyan éltek a diákok, mennyire volt részese az egész kollégiumi ifjúság a nagy lépések megtételének.¹ Úgy véljük, hogy ennek a rendkívül összetett problémának egyik lényeges kérdése a diákfegyelem vizsgálata.

Az alábbiakban tehát az 1777-1815 közötti pataki szabálysértéseket vesszük szemügyre úgy, hogy a források és a mennyiségi jellemzők rövid áttekintése után a tipikus jelenségeket igyekszünk csoportokba rendezve bemutatni és azokat - a nagyobb botrányokon kívül - esetenként egy-egy a korra vagy az intézményre jellemző példával illusztrálni.

Közvetlen és közvetett forrásokból is többféle árulkodik a Kollégium fegyelmi állapotáról. Közvetlen források alatt a korabeli, gyakran igen kezdetleges kihallgatási jegyzőkönyveket és esetleírásokat, illetve az iskolaszéki bíróság 1797-től vezetett - nem túl részletes - jegyzőkönyvét értjük. Közvetett forrásként értékeljük a kollégiumi rendszabályokat, és különösen beszédeseknek tartjuk azok újabb és újabb megerősítését. Néhány kortárs (főleg Kazinczy) megemlékezése teheti biztosabbá a közrendről kialakított elképzelésünket. Nem járulnak ehhez hozzá az

évenként és csoportonként vezetett anyakönyvek, mert a tanulmányi teljesítményt nagyon homogén módon értékelték, a mulasztásokat és esetleges intéseket pedig nem, vagy rendkívül következetlenül vezették.

Ezek alapján nem egyszerű a mennyiségi jellemzők taglalása. A kisebb vétségeket nem jegyezték föl, ezek gyakoriságára a szabályok folytonos megújításából lehet következtetni. Kihallgatási jegyzőkönyvek, részletesebb esetleírások csak a súlyosabb cselekményekről készültek. Az iskolaszéknek elvileg minden vétséget meg kellett tárgyalnia, de rendszertelennek tűnik a tevékenysége: nehezen hihető, hogy egyik évben mindössze négy, egy másikban pedig huszonnégy vétségben kellett a valóságban is ítéletet kimondani.

Kételyeink ellenére érdemes néhány adatról szólni: 1777-1815 között 93 jegyzőkönyv készült az esetek nagy részében kocsmázásról és ahhoz kapcsolható verekedések, lármázások különböző módozatairól (41), lopásról (18) és káromkodásról (15). (Összehasonlításul: az iskolaszék 1797-1815 között 270 ügyről tárgyalt.)²

A Kollégium rendszabályai

Mivel a széles körű diákönkormányzati jogokra épülő intézmény nemcsak képzési, iskolai feladatokat látott el, hanem kiterjedt gazdálkodást folytatott és az ifjúság túlnyomó része a tanév során végig Patakon - vagy az iskolához tartozó szálláshelyeken vagy a város egy-egy polgárának a házában - lakott, körültekintő szabályzat megalkotására volt szükség a viszonylag nagy diáksereg (1200-1600 fő) hatékony irányítására. Az 1621-ben összeírt törvényeket a XVIII. század közepétől folyton javígtatták, majd a századforduló küszöbén a nagy kollégiumi reform részeként helyezték teljesen új alapokra. Az előírások egy jól szabályozott, egységes intézmény képét mutatják, ahol a tanulmányi eredményekre, a gazdálkodással kapcsolatos tevékenységre és az erkölcsökre egyaránt figyeltek.

A tanítás-tanulás folyamatára vonatkozóan a pataki oktatás megújításában orosz-lánrészt vállaló 1796. évi Litteraria Deputatio inkább csak általános érvényű szabályokat írt elő a deákok részére. Ezek lényegében megegyeztek a sokkal részletesebb 1621. évi törvény rendelkezéseivel: mindenkinek becsületesen el kell sajátítani a tananyagot és istenfélő, erkölcsös magatartást kell tanúsítania. Sokkal részletesebben tárgyalta viszont a bizottság a tanítók, a maguk is a Kollégiumban tanuló diáktanítók kötelességeit. A praeceptoroknak szelíden, példamutató szerénységgel, ugyanakkor következetes erélyességgel kell föllépniük tanítványaik előtt. Mind az osztálytanítóknak (classis praeceptor), mind pedig a magántanítóknak (privatus praeceptor) lelkiismeretesen meg kell tartaniuk óráikat, ellenőrizniük kell a lecke elkészítését, a felszerelések meglétét és a tanulók körében folytatott helyes beszédet (ennek egyik leglényegesebb eleme, hogy az iskola falain belül magyarul tilos

volt beszélni). A diáktanítók feleltek azért is, hogy mindenki részt vegyen a vasárnapi istentiszteleten. Napló vezetésével az óramulasztások feljegyzése is az ő kötelességük volt. A tanulók tivornyázásait, tiltott cselekedeteit is a praeceptoroknak illett megelőzni. Tanulságos, hogy a javaslat milyen - ezek szerint korábban megszokott - fegyelmezési módszerektől tiltotta el nyomatékosan a sokszor 50-60 tanuló irányítására kirendelt tanítókat: a szóbeli intésen - majd az engedélyezett büntetési tételeken - túl tilos volt a deák nyilvános megszegyenítése, rugdosása, csuszas ökölrel verése és hajának rángatása.³

A Kollégium tanulói számára szintén 1796-ban készült új szabályozás, amely nemcsak a vétségeket sorolta föl, hanem hozzájuk rendelte a kiszabható büntetést is. Bár az új törvények a classistákat, tehát a gimnáziumi képzésben részesülő tanulókat érintették, nyilvánvalóan az alább felsorolandó előírások többsége a papi és a világi képzésben résztvevő tógátusok, illetve nontógátusok esetében is érvényes volt. Mindenekelőtt az iskolakerülést kívánták az előljárók megakadályozni. A távolmaradások a korábnál lényegesen pontosabb feljegyzését és büntetését követelték meg és az első „nem helyes okból” történő egyszeri távolmaradást szóbeli feddével honorálták. A következő esetben a tanulói érdemrangsorban négy hellyel visszább sorolták a deákat. Újabb mulasztásokat követően pedig alkalmanként egy-egy hellyel lefokozták, degradálták az illetőt.⁴ Előírták még a classistáknak feladataik elkészítését, ezek teljesítéséről tanulmányi napló vezetését, és ennek minden második héten a praeceptornak történő bemutatását, valamint a tanórákon az illő magatartást. Tiszteletet kellett tanúsítaniuk a professzorokkal és a diáktisztviselőkkel szemben, s nem beszélhettek magyarul az iskolában és a kollégiumi szobákban.⁵

Büntették a különféle játékokat (kockázás, tekézés, kártyázás), az iskola engedély nélküli elhagyását, a kocsmázást, az éjjeli kicsapongást, a báli mulatságon való részvételt, a káromkodást, puskával való lövöldözést, a Bodrogban történő felügyelet nélküli fürdözést, valamint a classisták számára a dohányzást. A legenyhébb büntetés a „pirongatás”, a szóbeli figyelmeztetés volt. Ezt követte a már említett degradálás, majd a vesszőzés, s végül a fogda (árestom), amely kiegészülhetett a kötelező böjttel. A templomi illetlenség bünbánati ima kötelezettségét vonta maga után.⁶ Szintén kemény büntetés járt a felelőtlen esküdzésért, más jó hírének bemocskolásáért és a rosszra csábításért. Az utóbbi két tett kettős büntetést eredményezett. A csoportok fegyelmeire pedig nemcsak a praeceptor ügyelt ezen-túl, hanem osztályonként egy-egy kijelölt tanuló, az observator is.⁷

Fegyelmi ügyek a Kollégiumban

Korszakunk viszonylag gyakori súlyosabb fegyelmi esetei, valamint a kisebb vétségeket tiltó rendeletek többszöri megisméltése mindenképpen azt jelzi, hogy a rend fenntartása a diákság körében korántsem volt egyszerű és megnyugtatóan megoldott feladat. A fenti források alapján a szabálytalanságok legalább öt csoportját célszerű megkülönböztetni.

A *tanulmányi vétségek* közé sorolhatjuk az óramulasztásokat és azokat az illegális törekvéseket, amelyek egy-egy tárgy tanítását nehezítették meg vagy lehetetlenítették el. Bár 1796-ban minden addiginál szigorúbban előírták a praeceptorok számára a mulasztott órák pontos vezetését, a Kollégium egyik XX. századi történetírója, Ellend József szerint továbbra sem regisztrálták következetesen az iskolakerülőket, így az esetleges feljegyzések nem tekinthetők teljesnek.⁸ Ezt támasztja alá, hogy a rendszeres naplóírás fontosságát már 1802-ben új rendelet emelte ki, majd további szigorításokat alkalmaztak. A notórius hiányzókat ismét kizárással fenyegették, 1806-ban pedig a száz óránál többet mulasztók nevét kellett lajstromba szedni és a listát a világi fogodnoknak elküldeni.⁹ Az 1810-es évek közepétől újabb korlátozást vezettek be: azonnal jelenteni kellett a betegség vagy elutazás miatti távolmaradást.¹⁰ Az óralátogatás hanyagolása önmagában is meggyőző jele a szorgalom hanyatlásának, amelyre általában is panaszkodtak az intézmény előjárói.¹¹ Ám néhány tárgy tanítása kapcsán különösen sok gond adódott. Az óraszámok arányával talán könnyen magyarázható, mégis feltűnő, hogy a vallástannal és a teológiával gyűlt meg leginkább a tanulók baja. Az egyházkerületi felügyelő bizottság 1799-es megfigyelése szerint a gyerekek vallásos nevelését a szülők kicsi koruktól fogva elhanyagolják, ezért nem csoda, hogy még a Kollégiumba kerülő tehetségesebb és okosabb diákok sem becsülik eléggé a tananyag e részét.¹² A szabadosságot jelzi, hogy korszakunk elején az egyébként is szertelenebb nontógátusokat a kizárás terhe mellett kötelezték, hogy látogassák a kötelező teológia előadásokat, a XIX. század első éveiben pedig többször is előírták nemcsak a deákoknak, hanem a tanítóknak és a tanároknak is a rendszeres templomba járást.¹³ Itt érdemes szólni azokról a sikertelen erőfeszítésekről is, amelyek a kollégiumi énekkar átfogó korszerűsítésére irányultak. A módszeres, tervszerű fejlesztéseket ugyanis az akadályozta, hogy kevesen jelentkeztek énekkari szereplésre, s a beléptettek tekintélyes hányada hamar távozott a szervezet kötelékéből, meguntván a szigorú rendszabályokat.¹⁴ A vallási tárgyak mellett főként a modern nyelvek (német és francia) tanítása kapcsán mutattak ellenállást a diákok, s emiatt - párosulva a Kollégium folyamatos fizetési nehézségeivel - hosszú távon nem sikerült elérni, hogy széles körben tanuljanak a diákok nyugati nyelveket.¹⁵

A fegyelmi ügyek második csoportjába azok a mai szemmel nem túl súlyos, de korszakunkban még elvileg szigorúan vett *kihágások*, *diákcsínyek* és *kisebb tanulói csetepaték* tartoznak, amelyek már kétszáz évvel ezelőtt is csak esetlegesen váltak ismertté és kerültek feljegyzésre. Ezek közül többféle szabálytalanság a kétségtelenül szigorú előírások miatt okozott problémát. Akár természetesnek is tekinthetjük, hogy az otthon is kötelező térdigérő mente viseletéről a classisták; a hosszú köpeny, a tóga hordásáról az akadémikusok rendre „megfeledeztek”¹⁶ (Ellend József ezt kiegészíti azzal, hogy az előírt hajviseletet is sűrűn kellett ellenőrizni.)¹⁷ Szintén a rideg hangulatot törték meg a diákok tiltott játékokkal, például kártyázással, amelynek tétje - a jelenséget tiltó források tanúsága szerint - gyakran komoly pénzösszeg volt.¹⁸ Ugyancsak a bűnösök listájára kerülhettek néhányszor a bálokon résztvevők, noha a szórakozás tényén kívül komolyabb kihágásokat nem követtek el. Arra utal minden jel, hogy a pataki diákok - az ígért rendkívüli szigor ellenére - szívesen vették ki részüket a táncos összejövelekből. A bálozás megfékezése érdekében az iskola külső segítséget is igénybe vett: az Újhelybe vagy Tolcsvára kiruccanókat a tanuló által megfizetendő hatósági őrizet alatt vitték vissza Patakra.¹⁹

Ebbe a csoportba soroljuk azokat a kisebb összetűzéseket, amelyeket a bezárt-ság velejárójának tekinthetünk. Hogy feljegyzést, kihallgatási jegyzőkönyvet készítettek néhány ilyen esetről, az azzal magyarázható, hogy az ominózus történések mindig egy nagyobb szabálytalansággal párosultak. Így például amikor Boros Dániel II. éves nontógátus került az iskolaszék elé egy deák megütése miatt, a vallomások során kiderült, hogy legalább öten kóboroltak a városban este kilenc óra tájban, és tiltott tevékenységet folytattak: szánkáztak.²⁰ Ugyancsak kisebb panasz kivizsgálása derített fényt súlyosabb torzszalkodásra, amikor Lovas Mihály konjugistát három idősebb társa megvesszőzte, amiért egyiküket megdobta kövel, s erre bosszúból Lovas barátaival minden este közáport zúdított az „ellenséges” lakoszobára.²¹ Nánási László és Karabélyos József tógátusok kezdetben ártalmatlan, ám végül kés használatáig fajuló veszekedésének kivizsgálása során pedig korábbi káromkodásaik és mulatságba járásuk is ismertté lett.²²

Ezek az ügyek lényegében át is vezetnek a harmadik fegyelmi kategória tárgyalásához: ide azok a *közbotránnyok* tartoztak, amelyek már számottevően ártottak a Kollégium hírnevének. Tipikus jelenségnek számított a kocsmázás és az azt követő, a lakosságot zavaró lármázás - erről Ellend József is mint általános jelenségről számol be, hozzátéve, hogy az ital gyakran a rendszeres, legátusi kötelezettségek elhanyagolását okozta, amely közvetlen anyagi kárral is sújtotta az intézményt.²³ A botránnyok nagy rendszerességgel követték egymást. Évente több irat is tudósít ilyenről. Ezúttal csak néhány példával illusztráljuk a fiatal italozók vehemenciáját. 1802-ben P. Kovács János részegen házigazdája lányát molesztál-

ta, majd a lányt is és apját is többször megütötte (a panaszos házigazda furcsállotta, hogy ezúttal nem káromkodott a deák, noha azelőtt saját anyját is rendszeresen szidalmazta, ha nem küldött neki elég pénzt).²⁴ 1805-ben Kovács Pál VII. éves tógátus inasát, Lovas Sámuel konjugistát azért fenyítette meg, mert a pünkösdi szünetben a prédikátort úgy ébresztette föl éjjel, hogy minősíthetetlen hangnemben, részegen kalácsot követelt tőle.²⁵ Mészáros József III. éves tógátus pedig 1812-ben miután - „nagyon felpályinkázott” -, előbb tanulótársaival kezdett dulakodni, majd alaposan helybenhagyta az ő megfélemezése érdekében beavatkozó szállásadó gazdáját.²⁶ Ám józanon is viselkedett egy-két deák botrányosan: az egyik tógátus egy cigánylányt környékezett meg, s a többszöri elutasítás után a lány édesanyjára szórt átkokat, az ablakot pedig kövel dobálta meg.²⁷ Szintén egy városi lakóval, Nagy Eszter nemesasszonnyal került összetűzésbe Zsoldos István nontógátus, akinek válogatott káromkodása azt is bizonyítja, hogy - a viszonylag kis számú írásos bizonyíték ellenére - igencsak elterjedt lehetett az „adta-teremtettetés”, sőt még a mai füleket is bántó szidalmazás is.²⁸ Pap János és Varga János I. éves tógátusok 1803. évi hosszú káromkodásának az oka prózai: az egyik kocsmában nem szolgálták ki őket borral...²⁹ A részegeskedés és a káromkodás közötti szoros ok-okozati kapcsolatot bizonyítja Babaréak Ferenc III. éves tógátus esete is, aki 1811-ben József-napi mulatozása végén földieket és égieket egyaránt hangosan szidalmazva ment hazafelé, mire néhány lakos el akarta fogni. A menekülni igyekvő, de jobbára csak tántorgó ifjú erejéből annyira tellett, hogy egyik üldözőjét a sárba taszította.³⁰

A negyedik kategóriát a *köztörvényes cselekmények* alkotják. Ezalatt leginkább lopást értünk, amelynek gyakoriságára számos kihallgatási jegyzőkönyv utal. Kis túlzással állítható, hogy a pataki diákok vittek mindent, ami mozdítható: tyúkot, libát, fát, kerítésdeszkát, kertből virágot és nem utolsósorban pénzt. Előfordult, hogy egymást rövidítették meg néhány forinttal³¹, ritkábban más, kisebb tárgy elvételével³². De az is megesett, hogy a tanintézetten kívül tulajdonítottak el kisebb értékű holmit. Például két, Pestről Patakra utazó tógátus az őket elszállásoló péceli rektortól elvett szalonnával csillapította éhségét (amely tett kiegészült azzal a szitkozódással is, amelyben az egyik hallgató részesítette társát, amiért kenyeret nem loptak az ételhez)³³; a két úrfi inasaként Patakon szolgáló Rákos István pedig egy éjszakai vigalomból hazatérve szánta rá magát deszkalopásra.³⁴ Ugyancsak kicsiny kárt okozott három classista, amikor a mészárszékből húst, illetve a lakásból párnákat loptak, de tettük kiegészült betöréssel és az elvitt ágynemű orgazdának való eladásával is.³⁵ Betöréses lopásért került az iskolaszék elé Szabó Pál I. éves tógátus is 1811-ben, ám az ő büntetése különbözik a kár nagysága és az elkövetés kiterveltsége miatt is az előzőektől. A tizenhat éves - lelkésznek készülő ifjú - a húsvéti szünetben remanensként, azaz a kollégiumi épületre napidíjért felügyelő diáktisztviselőként maradt Patakon, s nyolc éjjelen át módszeresen kirámolta a

távollévő gazdák miatt éppen üresen álló Patay-házat. A részletes vallomásból ki-
derül, hogy az ablakrostélyt bottal feszítette föl, majd a könyvszekrényt igyekezett
felnyitni, abban a reményben, hogy ott pénzt talál. A feszegetésnek ellenálló zár
miatt elhatározta, hogy a házban található összes ingóságot naponta viszi el és
értékesíti. Több garnitúra ágyneműt, asztalterítőket, ruhaféléket, lábbeliket, pipá-
kat, cinkanalakat, gyertyatartókat, gyertyákat, kést, tükröt, lámpást, puskát, nad-
ragszíjat vitt el, sőt, az épületben található tizenhárom könyvet (köztük Tacitus,
Vergilius, Ovidius, Horatius, Livius és Cicero művét) is elorozta. A tettes, gyors
leleplezése ellenére is, számos textíliát már ruhává alakíttatott, illetve az ellopott
holmik számottevő részét - leginkább az „ispotályi zsidónénak” - eladta. Az így
megszerzett pénzt elitta, de több alkalommal is átvették, s nem fizették ki a felkí-
nált árut. A megkerült és visszaszolgáltató tárgyakat nem számolva, 132 RFt-ot
kótyavetyélt el, az ablak betörésével, felfeszítésével, a kályha elrontásával, ruhák
átalakításával és egyéb pusztításokkal további 32 forintnyi kárt okozott.³⁶ (Össze-
hasonlításként: ez a kárösszeg a legjobban fizetett professzorok évi javadalmazásá-
nak mintegy harmadát jelentette, de például a német nyelvtanító ettől kevesebb
pénzt, évi 150 RFt-os fizetést kapott.³⁷).

A lopáson kívül a fegyverviselés és a fegyverekkel való felelőtlen bánásmód
számított általános problémának: a vadászást korszakunkban többször is meg
kell tiltani. Az egyik rendelet szerint a deákoknál talált puskákat el kell adni, és a
befolyt pénzt a könyvtár javára kell fordítani.³⁸ Ránk maradt az 1798-ban elszedett
fegyverekről készített lista, amely arról tudósít, hogy az egy év alatt összesen ti-
zenegy darabos kollekciónak a bunkósbotokból, „görcsös buzogányokból”, három réz-
kardból és egy puskából állt.³⁹ A legsúlyosabb bűncselekmény 1787-ből való: Bari
István, a syntaxista osztály tanítója, tógátus deák a rábízott gyerekeket fajtalan-
kodásra kényszerítette. A vétkeket a lehető legdiszkrétebb eljárás keretében azonnal
örizetbe vették és kihallgatását követően azonnal kizárták az iskolából, de az eset-
tet így sem sikerült eltitkolni.⁴⁰

Végül a fegyelmi ügyek ötödik csoportjáról, pontosabban két *zavargásról* szó-
lunk. 1794-ben egy, a hírhedt Csécsi-világ viszályait idéző deákzavargás tört ki a
Kollégiumban. A súlyos konfliktus kiindulópontjául egy jelentéktelen incidens szol-
gált: Kóji Komáromi Lajos tekintélyes nemesember fiát, Ferencet classis praeceptor
hat botütésre büntette, mert csónakázni indult a Bodrogra. Ám ugyanezért a vétsé-
gért a privatus praeceptor, Vályi Sámuel is megbüntette - ráadásul kegyetlen ke-
ményességgel - a gimnazistát. A kettős bűnhődés miatt Kóji Komáromi feljelentette
Vályit, akinek a bűnösségét a rectori vizsgálat megállapította, s ezután minden tiszt-
ségétől megfosztották. Az ifjúság e döntés miatt háborodott föl. Részben túlzottan
tartották a büntetést, részben pedig sérelmezték, hogy az ifjúság fóruma, az iskola-
szék megkerülésével hozta meg a döntést a rector. Ezért robbant ki az egy hétig tartó

felfordulás, mely során megfenyegették a tanárokat, gúnyiratok jelentek meg a diákok önállóságát veszélyeztető eljárókról, és esetenként tettlegességre (ablakok betörésére, verekedésekre) is sor került mindaddig, amíg Vályit vissza nem helyezték praepetori tisztébe.⁴¹ A zendülés körülményeit tisztázó jegyzőkönyv tanúsága szerint a viszálykodást kiváltó ügy csak az utolsó csepp volt a pohárban. Az iskola vezetői és a rector már korábban is tettek arra kísérletet, hogy megnyirbálják a diák-tisztviselői jogokat, és csökkentsek az egy praepetorra jutó, nekik tandíjat fizető tanulók számát.⁴² A másik botrány egy bűvész 1813. évi, sárospataki előadásához kapcsolható. A német származású „mechanikus” előadásait az egész lakosság, köztük - a határozott tiltás ellenére - a kollégiumi ifjúság is izgatottan várta, de sokan nem jutottak be a helyszínre, a Nagy Vendég Fogadóba. Kollégiumi hallgatók is kinnrekedtek, akik az előadást közáporral zavarták meg, majd a rendfenntartással megbízott, éppen Patakra beszállásolt katonasággal csaptak össze. A túlerőben lévő rák katonák végül elfogtak néhány ártatlan, a történéseket csak szemlélő tanulót, és a várbéli tömlöcbe hurcolták őket. Amikor híre terjedt az ifjúság körében, hogy nemcsak jogtalanul tartják fogva társaikat, hanem egész éjszakán át magukra hagyták a sebesült, vérző elfogottakat és nem biztosítottak számukra orvosi segítséget, botokkal és egyéb fegyverekkel a katonák ellen készültek. A dühös tömeg „zenebonáját” a professzorok úgy előzték meg, hogy az iskola saját ítélőszékére hivatkozva elérték a tanulók szabadon engedését. (Érdekes, hogy az esetet taglaló kollégiumi irat a katonák és a diákok hibáját ugyan elismeri, de leginkább a konkrét összecsapásban teljesen vétlen mutatványos felelősségét emeli ki, mondván: a sarlatán, munkakerülő, pénzcsaló, szemfényvesztő gazember vette el az emberek eszt.)⁴³

A fegyelmi ügyek politikai vonatkozásai

A fegyelmi ügyek mennyiségi és minőségi áttekintése után felvetődik a kérdés, hogy korszakunk változatos politikai eseményei hogyan képeződtek le a Kollégiumban, visszhangra találtak-e a különböző változások. Nos, a fegyelmi esetek átvizsgálásakor meglehetősen kevés jelét találtuk annak, hogy az országos vagy a megyei történések közvetlenül hatottak volna az ifjúságra. Mindössze egyetlen forrás, József nádor királynak küldött 1796-os levele árulkodik arról, hogy az 1790-es évek közepén egy politikai szempontból is figyelemreméltó irodalmi diáktársaság működött Patakon. (Ez a levél később azért vált a kutatók számára érdekessé, mert főszerzőként bizonyos Csokanyi nevű diákról szól, akit többen - például Trencsényi-Waldapfel Imre - Csokonaival azonosítottak.)⁴⁴ Mindenképpen nagy volt ugyanakkor „Páncél vármegye és királyi tábla” politikai jelentősége, de a fegyelmi ügyek közé az irányítók által engedélyezett társaság legfeljebb csak betil-

tása miatt kerülhet. Itt a leendő jogászok a vármegyei és az országos feladatok, problémák megoldását tanulhatták hazánkban kivételes gyakorlati képzés keretében. Egy idő után azonban már nemcsak szerződések és feliratok megfogalmazásával törődtek az ifjak, hanem egyre zajosabb gyűléseket is tartottak - megelőlegezve a reformországgyűlések hangulatát. A saját pecsétnyomóval és pénzzel rendelkező Páncél vármegye heveségére jellemző, hogy kilenc évvel a megalakítása után azért tiltották be, mert a megyei gyűlekezet az újoncállítás és Metternich rendeletei ellen opponált.⁴⁵ (Ezt követően csak a reformkorban, 1832-ben indulhatott újra a szervezet működése - az előzőtől jóval szorosabb ellenőrzés mellett.⁴⁶)

A német nyelv tanulásával szembeni állandó, az 1790-es években egyre inkább manifesztálódó ellenszenvnek természetesen lehettek politikai indítékai is, de ezek igen közvetett módon játszottak közre az egyébként sem örömmel vállalt többlet-tanulnivaló „szabotálásában”.⁴⁷ A születőben lévő nemzeti sajtó II. József uralkodásának derekán lelkendező tudósítást közölt arról, hogy a sárospataki kollégiumban a magyar nyelv használatának általános elterjedése. Ennek tehát - a köznapi okok mellett - komoly politikai jelentősége is volt.⁴⁸

Érdekes, hogy az iskola irányítói két fegyelmi vétséget a rendkívül kínos, sőt veszedelmes politikai következmények valószínűsége miatt igyekeztek a lehető legnagyobb csendben elintézni, már-már eltussolni. Az egyik érthető okokból Bari István természetellenes cselekménye volt. A másik az az 1790-ben a pataki diákok által előadott színmű volt, amelyben hemzsegtek a szitkozódó kifejezések, s amelyet - a Kollégium szerencsétlenségére - a főispán, gróf Zichy Ferenc is megtekintett.⁴⁹ Bari ügyének lehetséges következményei között még csak másodsorban említették a professzorok a kedvezőtlen politikai döntéseket, s leginkább az iskolában eddig megbízó szülők és adományozók elpártolásától tartottak.⁵⁰ A korabeli meghatározás szerint „komédiának induló, de tragédiába torkolló” színmű káros velejárói közül viszont már főként a politikai következményeket hangsúlyozták, mondván, hogy eddig a főispán a protestánsok igaz támogatójának bizonyult, de most olyannyira feldühödött, hogy könnyen az egész protestáns népeiséget fenyegetheti „hivatalos pálca”, ha elpanaszolja az esetet a központi hivataloknak.⁵¹ (Megjegyezzük, hogy mindkét kínos eset lehetséges vonzatai között felmerült a vezetőkben az is, hogy a botrányok leginkább a közeli, rivális kollégiumnak, a debreceninek tesznek jó szolgálatot.)

A szabálysértők iskolai és társadalmi rangja

A Sárospataki Református Kollégiumban ekkoriban tanuló ifjúság több szempont alapján is csoportosítható. Egyrészt kategorizálhatjuk a deákokat társadalmi

rangjuk alapján: nemesi származásúak (nobilis), nem nemesek, szabadosok (libertinusok) és lelkészek, tanítók fiai tanultak leginkább az intézményben (pastory filius és professory filius). Ehhez a tagozódáshoz némileg illeszkedett az iskolai ragsorolás, amely a családok vagyoni helyzetére épült. Ennek megfelelően más csoportot képviseltek a tehetős szülőkkel rendelkező úrfiak; a közrendű "tarisznások" és a kifejezetten szegény szolgál- vagy inasdiákok.⁵² Különbséget tehetünk abból a szempontból is, hogy ki mit tanult: a Kollégiumban az elemisták mellett tanultak a gimnáziumi fokozaton a classisták, az akadémiai tagozaton pedig a lelkészi képzésben részesülő tógátusok és a világi pályára készülő nontógátusok.

Forrásaink azt tanúsítják, hogy a nemesi-nem nemesi származás nem számított döntő tényezőnek. Szilágyi Márton professzor Vay István főgondnoknak címzett levelében, 1777-ben a nemesi rendű ifjak súlyos kihágásairól és azok rendkívül káros társadalmi következményeiről számolt be, és a körökben előforduló egyre gyakoribb fegyverviselési ügyek tarthatatlanságát emelte ki.⁵³ De a nemesek mellett a lelkészek, illetve református iskolamesterek fiai sem vonták ki magukat akár súlyosabb cselekmények elkövetése alól sem: például az utcai üldözés és dulakodás főszereplője, Babaréak Ferenc a hamzsai tanító fia⁵⁴, míg Szabó Pál, a Patayház kiűritője az aszalói prédikátor gyermeke volt.⁵⁵

Az úrfi-inas ellentét szintén nem az elkövetett vétségek, inkább azok minősége miatt lényeges. Az úrfiak gyakorta az inasokkal szemben léptek föl és hatalmi helyzetük esetenként súlyos túlkapasokra is lehetőséget adott. Ám éppen anyagi helyzetükből adódóan számos olyan kiváltságra is igényt tarthattak, amelyet az iskola nem engedélyezett: talán ezért kellett többször is hangsúlyozni, hogy az iskolai törvények - „születésre és kondícióra való tekintet nélkül” - mindenki számára kötelezőek⁵⁶ és hogy senki sem tarthat Patakon sem fegyvert, sem pedig lovat.⁵⁷ A tarisznások és az inasok viszont kifejezetten rossz anyagi körülményeik miatt kényszerülhettek esetenként lopásra vagy az adománygyűjtő küldetés fegyelmezetlen teljesítésére.

Sem az életkor, sem pedig a leendő hivatás nem befolyásolta döntően a Kollégiumban tanúsított magatartást. Az intézmény történetírója éppúgy a nontógátusok rendtelenségére és különösen jelentős óramulasztásaira hívja föl a figyelmünket⁵⁸, mint ahogy a törvények is a nontógátusok, jurátusok ruhaviseletére és viselkedésére való fokozott figyelmet követeli meg.⁵⁹ Ennek ellenére a jegyzőkönyvekben a tógátus elkövetőkről is gyakran olvashatunk és láthatjuk, hogy a sokkal szertelebb, szabadosabb életvitelű nontógátusok mellett a lelkésznek tanulók is kivették a részüket a káromkodásból, a kocsmái és báli mulatozásból, a verekedésekből, és néha a súlyosabb bűncselekmények elkövetéséből is.

A legjelentősebb, valóban komoly anyagi felelősséggel és a tanárok fizetésével szinte megegyező honoráriummal rendelkező, évente választott diáktisztviselők, a senior és a contrascriba kihágásaira nincs adatunk. Viszonylag fegyelmezettnek tűnnek a kisebb feladatokat ellátó deákok, a könyvtárnokok, a kocsmárosok, a magtárnokok stb. Ez a kiválasztási mechanizmus hatékony működését és a tisztviselők eredményes ellenőrzését sejteti. Ugyanakkor rengeteg gondot okoztak a diáktanítók, a praeceptorok. Mivel a tanulók száma nagy, a hivatásos tanárok és a tantermek száma viszont igen kicsi volt, a gimnáziumi osztályonkénti egy köztanító mellett sok magántanítóra is szükség volt. Ezek kiválasztása láthatóan súlyos gondot okozott a mindenkori iskolavezetésnek: hiába kívánták meg, hogy az első harminc, jó erkölcsű öregdiák közül válasszák ki a leendő praeceptorokat, és hogy minden tanítói állásra három-három jelölt jelentkezzen, több irat is azt mutatja, hogy ez a kívánalom korszakunkban nem teljesült.⁶⁰ A körültekintő kiválasztás ellenére is előfordult, hogy sokan rossz kezek közé kerültek. Bár Bari István súlyos cselekménye kirívó esetnek számított, de jó néhány praeceptor bizonyult feladatához méltatlannak. Kazinczy így emlékezik az általa "nyomorultnak" nevezett magántanítójáról: „Felviteténk Késmárkra, s a préceptor meghagyatott mellettünk. S ez itt ronta el osztán minket, nem lévén szem alatt. Nem tanított, nem tanúlt.”⁶¹ Végül megjegyezzük, hogy a törvények mindenki számára szigorúan előírták a tizenkét elsőrendű diák, az iskolatanácsot is alkotó primáriusok feltétlen tiszteletét.⁶² A primáriusok szorgalomban és erkölcs tekintetében is az iskola büszkeségeinek számítottak, akiknek fegyelmezetlenségéről mindössze egyetlen adatot találtunk: ez a legsúlyosabb cselekmény, Bari István tette előtt még a primáriusi rangot is kiérdemelte.

A fegyelmi problémák magyarázatai

Az esetenként súlyos, s nagy gyakorisággal előforduló kisebb vétségek okai részben az intézmény belső rendszerében keresendők. Az ifjúság nagy tömege rendkívül zsúfolt, rosszul megvilágított termekben tanult és lakott. Az év nagy részét az iskolában töltötték (231 tanítási napjuk volt, miközben a német protestáns intézményekben csak 204, a hazai katolikus iskolákban mindössze 197 napig tanultak a gyerekek), ráadásul úgy, hogy a hét minden napján volt tantermi kötelezettségük, csak szerdán és szombaton délután kaptak egy kis szabadidőt. A tanítás során fejletlen módszereket alkalmaztak, többnyire csak olvastatták és memorizáltatták a tananyagot.⁶³ A bezártság érzetét fokozták a rendkívül szigorú, betarthatatlannak bizonyuló rendszabályok, melyek közül ismét kiemeljük a magyar nyelv tilalmát. Nem véletlen, hogy Somosi István, pataki tanár így jellemezte a két háború között

a Kollégium felvilágosodás kori hangulatát: „A gyermek nyögött a tudomány terhe alatt. Latinul nem tudott, magyarul szólni tilos volt. Ez okból első napokban úgy tűnt fel előtte az iskola, mint némák-intézete.”⁶⁴ Ugyancsak súlyos hiányságnak tekinthetjük a rendszeres testedzés hiányát: mozgásra nemcsak alkalmas helyet és időt nem biztosítottak az iskola vezetői, de a sport legtöbb formáját kifejezetten el is tiltották a gyermek-, kamasz- és ifjúkorban lévő tanulóktól egyaránt.⁶⁵

Az egészségtelen, unalmas és merev iskolai légkör ellentétjét rejtette magában több ellenőrizhetetlen gyakorlat. A tanulók tekintélyes része nem kapott sem szállást, sem ellátást a Kollégiumban, ők szüleik pénzéből vagy saját keresetükből tartották fenn magukat és béreltek szobát valamelyik helyi szállásadónál. A városban lakóknak akár naponta is alkalmuk nyílt a mulatozásra - nem ritkán az iskola által üzemeltetett kocsmában. Szünidőben és a vidéki adománygyűjtő utak, a legációk során pedig bárkinek lehetősége adódott a szabadosabb viselkedésre, és ezt hatványozottan használták ki.⁶⁶ A fegyelmi vétségeket elősegítette a tanárok már említett engedékenysége, amellyel a mulasztást és a kisebb vétségeket kezelték.⁶⁷

A diákfegyelem fellazulásának egyik nem elhanyagolható magyarázata lehet, hogy a Kollégium vezetése ebben az időszakban egyedülálló nyitottsággal fogadta a hallgatókat. Nemcsak a középfokú képzésben részesülők létszáma nőtt jelentősen, hanem az 1790-es évektől, a jogi képzés modernizálását követően az ország minden részéből érkeztek Patakra a kollégiumi rendszabályokat kevésbé szem előtt tartó görögkeleti felekezetű akadémisták, sőt, a cseh és morva reformátusok által Magyarországra küldött, lelkeseknek tanuló ifjak többsége is idekerült. A létszám folyamatos növekedése révén az iskolában alig tanultak kevesebben, mint amennyien a városban laktak, s ez szükségszerűen vezetett újabb konfliktusokhoz.

Az intézmény belső felépítése mellett az általános társadalmi-gazdasági viszonyok is hatással voltak az iskolára. A diákfegyelem problémája más intézményekben sem mondható megoldottnak. Az eperjesi líceum diákságának és a helyi katonaságnak az 1759. évi összetűzéséről Gömör János számolt be, kiemelve, hogy a XVIII-XIX. század fordulóján az ifjúság egy része egyre féktelenebbül viselkedett és kevés érzéket mutatott a művelődés iránt.⁶⁸ A sokkal fegyelmezettebb intézmény hírében álló Debreceni Kollégiumban is megestek a zemplénihez hasonló vétségek: kártyajátszmák, zenélés, kapuzárás utáni kimaradás, temetesen illetlen viselkedés, tanítvánnyal való gorombaság, sőt káromkodás, hölgyekkel való affér és a mindenhol népszerűtlen katonákkal való összetűzés is.⁶⁹ Az elemi oktatás súlyos elmaradottsága és az elhanyagolt tanítóképzés mellett a társadalom széles rétegeire jellemző volt a szegénység is, melynek nyomán országos jelenségnek számított az éhező, kéregető - s nem kevészer tolvajlásra kényszerülő - diák látványa.⁷⁰ Mivel ekkoriban a drákói szigor a valóságban már nem érvényesült, mindenhol elharapódzott a káromkodás - ebben a tekintetben a pataki Kollégium köz-

vetlen vonzáskörzete, Zemplén, Borsod, Szatmár és Bereg megye különösen "fertőzött" területnek számított.⁷¹

Hajdú Lajos széles körű kutatásai szerint a bűnözésre való hajlam országos méretekben is nőtt. Ez egyrészt az emberek növekvő öntudatának, másrészt a felvilágosult abszolutizmus egyre humánusabb igazságszolgáltatási gyakorlatának, harmadrészt a bűnüldöző és igazságszolgáltató szervek korszerűtlen és kicsiny hatékonyságú működésének, végül a fokozódó mobilitásnak tudható be. A régi büntettek közül a káromkodást, a paráználkodást és a házasságtörést egyre kevésbé büntették, a tolvajlás és a kisebb vétségek többségét pedig nem tudták felderíteni. Ez ráadásul kiegészült II. József halálát követően a közrend általános fellazulásával. Ennek következtében Hajdú megállapítása szerint a XVIII. század utolsó harmadában számottevően romlott hazánkban a közrend.⁷² A Hajdú Lajos által fölvázolt tendenciákat Kósa László kutatásai a Sárospataki Református Kollégium régiójára vonatkozóan még erősebbnek találták. Kósa szerint a hétszilvafás nemesek körében a tolvajlás és azon belül is a lólopás mellett leginkább a hatalmaskodás és az önbíráskodás terjedt el nagyon, s ez Borsodban okozott különösen sok problémát.⁷³

*

* * *

Az ország második legnagyobb református iskolájának fegyelmi ügyeit azért próbáltuk feltérképezni, hogy közelebb kerüljünk egy fontos és bonyolultsága miatt ezidáig megoldatlan, a felvilágosodás kori iskolakultúra a társadalommal való viszonyát firtató probléma kulcsához. A kutatás tárgyát képező majd' négy évtized során hat-nyolc kifejezetten súlyos cselekményre derült fény, s további kb. kilencven (illetve az iskolaszék megalakulása utáni két évtized alatt 270) aggasztó esetet vizsgáltak ki. Azt is figyelembe véve, hogy vétségek mindig, minden közösségben előfordulnak, ezeket a számokat - és a minden bizonnyal rengeteg titokban maradt szabálysértések számát - nagyra tartjuk.

A magyarázatok sokfélesége arra enged következtetni, hogy e patinás, hazánk műveltségének fejlesztésében előjáró kollégium működését nem közvetlenül ugyan, de döntő mértékben befolyásolták az ország társadalmi-gazdasági és műveltségi viszonyai. Bár berendezkedését, törvényeit és döntési mechanizmusait tekintve egyértelműen megállapítható, hogy az intézmény törekedett a minél nagyobb autonómiára a kor társadalmi-gazdasági problémái a pataki kollégium tanulóinak életét is alapvetően befolyásolták. Összességében a fegyelmi ügyek áttekintése után arra a következtetésre jutottunk, hogy a felvilágosodás kori Magyarország egyik legfontosabb iskolájában sem tapasztalhatók olyan jelek, amelyek a korszak társadalmát megosztó feszültségek feloldásával kecsegtették volna a kortársakat.

Jegyzetek

1. E kísérletek közül messze a legkomolyabb eredményeket közlő kötet: *Hörcksik Richárd*: A Sárospataki Református Kollégium gazdaságtörténete, 1800-1919. Sárospatak, 1996. Legújabban a XIX. század első felének pataki történéseit részletező mű: *Csorba Sándor*: Reformkori diákegyesületek Patakon és a Társalkodási Egyesület Pozsonyban. Budapest, 2000. 19-81. p. (A továbbiakban: *Csorba*, 2000.)
2. *Protocollum Sedis Iudiciariae Scholasticae*. A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Levéltára (A továbbiakban: SpLt.) K. b. II. 5. 1-109. p.
3. Az 1796. évi *Litteraria Deputatio* munkálata. (A továbbiakban: Lit. Dep. 1796.) SpLt. K. b. II. 11. 133-140. p.
4. SpLt. A. XXVI. 9544.
5. *Szabóné Fehér Erzsébet*: A sárospataki kollégium törvényei 1796-ban és 1820-ban. In: Borsodi Művelődés. 1981. (VI.) 3. sz. 27-31. p.
6. *Szabóné Fehér Erzsébet*: "Készültek 1796-ban." Sárospataki iskolatörvények. In: Élet és Tudomány. 1985. (XL.) 35. sz. 1100-1101. p.
7. SpLt. A. XXVI. 9544.
8. *Ellend József*: A sárospataki főiskola egy évszázaddal ezelőtt. In: Századok. 1914. 703-706. p. (A továbbiakban: Ellend, 1914.)
9. SpLt. A. XXXII. 400.
10. *Disciplinarii Collegii Administratio*. (A továbbiakban: D.C.A.) 97-98. p. A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Kézirattára. (A továbbiakban: SpKt.) 1176.
11. Például 1781-ben: SpLt. A. XVIII. 6321.; 1810-ben: SpLt. A. XXXV. 13.464.;
12. SpLt. A. XXVII. 10.222.
13. D.C.A. 95-99. p.
14. SpLt. A. XXXVII. 14.630.
15. *Végh János*: A német nyelvtanítás története a sárospataki főiskolában. In: A Sárospataki Ref. Főiskola akadémiai és gimnáziumi értesítője az 1911-1912. iskolai évről. 277-293. p. (A továbbiakban: Végh. 1911.)
16. D.C.A. 95-97. p.
17. *Ellend*, 1914. 706-714. p.
18. D.C.A. 99-100. p.
19. D.C.A. 98-99. p.
20. SpLt. A. XXVII. 10.187.
21. SpLt. A. XXVIII. 10.365.
22. SpLt. A. XXXVIII. 15.518.
23. *Ellend*, 1914. 706-714. p.
24. SpLt. A. XXIX. 11.163.
25. SpLt. A. XXXI. 11.947.
26. SpLt. A. XXXVI. 14.088.

27. SpLt. A. XXXVI. 14.040.
28. SpLt. A. XXVII. 10.230.
29. SpLt. A. XXX. 11.301.
30. SpLt. A. XXXV. 13.706.
31. például: SpLt. A. XXIX. 10.839.; A. XXX. 11.316-11.317.; A. XXXV. 13.896.
32. Például vizonylag szerteágazó vizsgálatot folytattak egy német nyelvtankönyv eltűnése miatt 1807-ben. SpLt. A. XXXIII. 12.578. De találtunk arra is adatot, hogy az egyik tanuló a másik ládáját feltörte és az onnan ellopott ágyneműt eladta. SpLt. A. XXXV. 13.896.
33. SpLt. A. XXXVIII. 15.509.
34. SpLt. A. XXXV. 13.746-13.747.
35. SpLt. A. XXVI. 9820.
36. SpLt. A. XXXV. 13.754., A. XXXV. 13.759.
37. SpLt. A. XXVIII. 10.314.
38. D.C.A. 99-102. p.
39. SpLt. A. XXVII. 10.171.
40. SpLt. A. XXII. 8035.
41. Ellend József: Deákzendülés a sárospataki főiskolában 1794-ben. In: *Uránia*. 1915. (XVI.) 3. sz. 1915. 88-92. p.
42. SpLt. K. h. II. 8/1.
43. Összetűzés Bartony Márton mechanikus előadásán Patakon, 1813-ban. In: *Collectio Napoleoniana*. SpKt. s. s. 9. r.
44. Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok, 1785-1848. Bp., 1963. 126. p.
45. Csorba, 2000. 59-81. p.; Szentimrey Mihály: Az esküdt deákok magyar könyvtára. Közművelődési könyvtár Sárospatakon a reformkorban. In: *Magyar Könyvszemle*. 1980. 1. sz. 15-32. p.
46. *Politica Collegii Administratio*. SpKt. 1176. 16-17. p.
47. Végh, 1911.
48. *Magyar Hírmondó*. 1785. 688-690. p.
49. SpLt. A. XXIII. 8685-8688.
50. SpLt. A. XXII. 8035.
51. SpLt. A. XXIII. 8685.
52. Hegyi József: Régi diákélet Sárospatakon. In: *Neveléstörténeti Füzetek*. 7. A Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztálya sárospataki és zalaegerszegi tanácskozásainak anyagából (1981-1987). Budapest, 1988. 29-36. p.
53. SpLt. A. XVI. 5830.
54. SpLt. A. XXXV. 13.706.
55. SpLt. A. XXXV. 13.754.
56. D.C.A. 93-95. p.
57. D.C.A. 102. p.
58. Ellend, 1914. 703-706. p.
59. D.C.A. 95-99. p.

60. SpLt. A. XXXIV. 13.248. jelzetű levélben Kövy Sándor arról számol be, hogy három megüresedett praeceptor helyre csak négyen jelentkeztek.; az A. XXXV. 13.566. jelzetű iratban Palóczy László a kiküldött deputatio azon döntését jegyezte le, miszerint két jelölt közül az egyiket megbízták a tanítói feladatok ellátásával.
61. Kazinczy Ferenc: Pályám emlékezete. Bp., 1993. 14. p.
62. Békefi Remig: A sárospataki Ev. Ref. Foiskola 1621-iki törvényei. Bp., 1899.; D.C.A. 94. p.
63. Lit. Dep. 1796. 45-60.; 81-92. p.
64. Somosi István: Diákélet Patakon az 1790-1860-as években. In: Sárospataki Ifjúsági Közlöny. 1931. (XLVI) 4. sz. 159-62. p.
65. Csajka Imre: A polgári-nemzeti testkultúra kezdetei a sárospataki iskolában (1800-1848). I: A testnevelési Főiskola Közleményei. 1984. 2. sz. 31-33. p.
66. 1785-ben uralkodói rendelet éppen az elkövetett erkölcstelenségek miatt tiltotta be a legáció intézményét. SpLt. A. XXI. 7538.
67. *Ellend*, 1914. 703-706. p.
68. Gömör János: Diákfegyelmi ügyek a XVIII. században és a XIX. század elején. In: Magyar Írás. 1933. (II.) 1. sz. 3-12. p.
69. Csűrös Ferenc: A debreczeni diáktörvénytörvény. In: Uránia. 1907. (VIII.) 12. sz. 504-507. p.
70. *Fallenbüchl Zoltán*: A diákság megélhetésének kérdéséhez Magyarországon a 18. század folyamán. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1976-1977. Bp., 1979. 379-415. p.
71. *Makoldy Sándor*: A káromkodás elterjedése és büntetése hazánkban 1850-ig. In: Ethnographia-Népelet. 1926. (XXXVI.) 3. sz. 169-182. p.
72. *Hajdú Lajos*: Büntetés és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Bp., 1985. 23-32. p.
73. *Kósa László*: Hétszilvafás nemesek a protestáns egyházakban. In: Confessio. 1991. 4. sz. 30-39. p.

János Ugrai

Student discipline at the Sárospatak College between 1777 and 1815

The College at (Sáros)Patak was one of the most famous schools of Hungary during the age of the parliamentary estates. At the turn of the 18th-19th centuries the education at Patak was reformed. Hungarian-language teaching was introduced. The number of classes in realia-subjects were increased. Legal education was modernized. At the College student organizations were founded that aroused the attention of the Buda Governing Board which became more and more curious about them. The College of a small town of 1900-2000 inhabitants became famous all over the country. From time to time there was a number of students, from 1200 to 1600, at the institution. Although the College had a strict rule, it was frequently violated by the crammed student population. The jurists of largely noble origin who had come of age got easily into conflict both with local citizens and the soldiers garrisoned in the town.

The paper strives to examine in what way breaches of discipline, offences, infringements and conflicts occurred at the institution between 1777 and 1815. It also searches for answer to the question in what framework and with what punishments the College retaliated these violations.

